

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ І МЕТОДИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З
УСУНЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ, ЯКІ
ПОТРЕБУЮТЬ КОРЕКЦІЇ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ:
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті розглядаються основні напрямки корекційної роботи з усунення порушень мовлення у розумово відсталих дітей, сутність та зміст ефективної корекційної діяльності у практиці логопедичної роботи.

Ключові слова: мовленнєві порушення, розумово відсталі діти, корекційна робота, артикуляція, логопедичний вплив.

В статье рассматриваются основные направления коррекционной работы по нарушениям речи в умственно отсталых детей, сущность и содержание эффективной коррекционной деятельности в практике логопедической работы.

Ключевые слова: речевые нарушения, умственно отсталые дети, коррекционная работа, артикуляция, логопедическое влияние.

Мовлення – найважливіший інструмент пізнання, мислення. Його розвиток у дітей необхідний для досягнення достатніх показників опанування основ наук розумово відсталими дітьми. Формування мовлення посідає одне з провідних місць в системі корекційної роботи у допоміжній школі.

Відомо, що розвиток мовлення дітей з вадами інтелекту пов'язаний з багатьма труднощами, зумовленими не лише специфікою розвитку мовлення, рівнем сформованості інтелектуального компоненту мовленнєвої діяльності, а й особливостями формування їхньої пізнавальної сфери в цілому. Мовлення їх елементарне, відстає в термінах розвитку і фонетично порушене. Майже завжди ступінь інтелектуального дефекту відповідає глибині мовленнєвих порушень. Як правило, в більш тяжких випадках розумової відсталості присутні ознаки загального мовного недорозвинення, а при її більш легких ступенях частіше спостерігаються дефекти фонетичного і граматичного боку мови. Спостерігається також дисоціація між пасивним і активним словником. Активний словниковий запас бідний, переважно насичений штампами, бідний на прикметники, сполучниками, прийменниками. Значення слів, які вживають діти – олігофрени неточне, обумовлене конкретністю мислення; слово не слугує в повній мірі засобом спілкування, повільно формується граматична будова мовлення.

З цих позицій має будуватися і зміст мовленнєвої підготовки розумово відсталих дітей. Однак це завдання може успішно реалізовуватись лише за умови глибокого та всебічного вивчення мовленнєвої діяльності дітей з урахуванням її складної багаторівневої організації, її диференційованих психологічних механізмів, послідовності формування всіх складових у нормі та визначення специфічних закономірностей їх розвитку при розумовій відсталості.

Подолання та усунення мовленнєвих порушень в учнів з вадами інтелекту – процес складний та багатоплановий, одним із засобів розв'язання якого є застосування активних засобів корекційної роботи з усунення порушень мовлення.

Багатолітня практика та пошуки нових шляхів підвищення результативності логопедичної роботи показали, що досягти позитивного результату в корекційній роботі з розумово відсталими дітьми-логопатами, можна, якщо змінити форму і зміст логопедичних занять та використовувати ігрові прийоми або ігровий метод організації занять.

Схема будови занять може відрізнитися від загальноприйнятої такими моментами:

а) в оргмомент занять включаються релаксаційні, мімічні і психофізичні вправи, психогімнастика; мета цього етапу – створити

позитивній настрій до навчання, пробудити інтерес до пізнання нового, а також корекція психофізичних функцій; включити дітей у роботу з перших хвилин заняття. Оргмоменти проводяться в різних варіантах;

б) в ході занять передбачаються голосові, дихальні та фізичні вправи;
в) на кожному занятті ведеться робота над засвоєнням лексико-граматичної будови мовлення;

г) проводяться фізпаузи та фізхвилинки, які несуть додаткове мовленнєве навантаження, обумовлене темою заняття;

д) даються завдання на словотворчість дітей;

е) передбачаються завдання з корекції психофізичних функцій.

Корекційна робота з усунення порушень мовлення у Солобківецькій спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті Хмельницької обласної ради проводиться за спеціальною, заздалегідь розробленою програмою. Програма включає певні завдання і відповідні їм методи роботи, диференційовані в залежності від форми порушень мовлення, ступеня вираженості дефекту, етапу захворювання, індивідуальних особливостей порушень мовлення, але відновлювальна робота в ній проводиться над усіма сторонами порушеної функції. Крім того, заняття з логопедії спрямовані на відновлення комунікативних здібностей учнів. Практикується залучення дитини в спілкування не тільки на заняттях, але і в сім'ї, а також в громадських місцях. У процесі комплексної корекційно-логопедичної роботи відбувається поліпшення мови, голосові реакції стають більш інтенсивними, а фонетичні характеристики звуків більш точними.

Учні з порушенням мовлення потребують допомоги з відновлення всіх ланок мовленнєвої діяльності: усного мовлення, розуміння мови оточуючих, письма, читання і рахунку. При проведенні занять з дітьми з розладами мовлення потрібна велика тактовність, тому що вони вразливі психологічно і важко переживають свої помилки.

Мовлення у розумово відсталих дітей розвивається не тільки під впливом логопедичних занять, але і в результаті щоденного спілкування дітей з оточуючими, сприйняття на слух мовлення дорослих, радіо-і телепередач.

У дітей даної категорії слід тренувати слухову увагу до окремих слів. У неквапливому темпі учня просять показати оточуючі його предмети або картинки, що зображують їх, спочатку з одного предмета, потім по дві відразу і по три. Наприклад: "Покажи виделку, тарілку, хліб", "чашку, сковорідку і ніж". Нерідко школярі краще розуміють назву предметів і гірше розуміють назви дій. Тому їм необхідно давати чіткі інструкції з виконанням дій: "Застібни .. розстібни ... поклади на .. поклади перед склянкою, в стакан, за стакан, біля склянки". Нерідко такі завдання потрібно повторити по декілька разів.

Велике значення має розвиток слухової уваги, зорової пам'яті та сприйняття, логічного мислення. З цією метою використовується багато різних завдань. Наприклад, розвитку слухової уваги сприяє мовна гра "Звук загубився", "Звук заблукав", а також завдання по відтворенню слів з переставленими звуками, вгадування слів по першому і останньому звуку або складу, відтворення слів з переплутаними складами тощо. Зорова пам'ять та увага добре розвиваються в іграх: "Що змінилось?", "Хто сховався?", "Хто полетів?", "Чого не стало?", "Сонечко спить" та ін.

Перш ніж запропонувати дитині повторювати звуки за логопедом, треба в спокійній обстановці допомогти їй навчитися виконувати артикуляційні вправи (відкривати і закривати рот, висувати язик, надувати щоки, піднімати язик до верхніх зубів, тощо). Коли розумово відстала дитина зможе виконувати ці дії, пропонують вимовити звук "а", широко розкривши рота, звук "у" - стягнувши губи в дудочку; смикнувши губи, вимовити звук "м". У міру оволодіння вимовою окремих звуків приступають до розучування простих звукосполучень і слів: ау, уа, мама, му, ам.

Дуже важливо навчити розумово відсталу дитину стежити за артикуляцією. Спочатку учень буде знаходити характерні для кожного звуку рухи язика і губ. Вивчивши відносно прості звуки: "а", "у", "о", "м", приступають до вправ, необхідних для проголошення кілька більш складних відносно артикуляції звуків: "в" (закусити злегка нижню губу), "г" (упиратися язиком в передні зуби так, щоб було видно кінчик язика). З цих звуків і складаються перші прості слова: "тут", "там", "тато", "Вова", "Тома", "ось". Школяра треба навчити знаходити букву, що відповідає звуку, і вміти її вголос прочитати. Потім навчають вимові звуків, з яких будуються нескладні фрази: "я сам ...", "я тут ..".

З часом освоєння вимови цілих слів і коротких фраз, діти вчаться їх складати з фішок, розрізної абетки, читати і писати. Складання букв з фішок, розрізної абетки допомагає відновленню писемного мовлення. Спочатку складають короткі, часто вживані в мові слова, наприклад: "дім", "суп", "чай", "каша".

Важливим етапом в роботі по розвитку мовлення є спільний з дитиною аналіз слів, що відрізняються близьким складом звуків. Наприклад, дам-дим, бик-бук, Даша-Маша-каша-Саша. З метою відновлення уявлень про звуковий склад слів рекомендується давати завдання на відновлення пропущених букв: с...но, с...ло, с...па, л...па, тощо.

З тими учнями, у яких вимова окремих слів з назвою предметів і дій піддалась корекції, проводиться робота над складанням фраз. Для цього

дітям пропонують сюжетні малюнки, ілюстрації до журналів, газет для вільного переказу.

Для самостійної роботи учням з вадами інтелекту можна давати по 2-3 завдання на заповнення пропущених букв, слів. Наприклад: "Діти йдуть ... школу. Птах ... з клітки. Діти повертаються з лісу ...". Для вдосконалення усного мовлення школярам дається завдання прочитати вголос невелику (6-12 рядків) розповідь, потім переказати. Для самостійної роботи задаються вправи зі складання речень за кількома словами. Наприклад, даються два слова: "машина" і "вулиця", з якими потрібно скласти фразу: "машини їдуть по вулиці" (або "по вулиці їдуть машини"). Ступінь складності завдання повинен відповідати рівню навчання, індивідуальним мовленнєвим можливостям, ступеню вираженості первинних і вторинних вад. .

Наступним етапом з відновлення усного мовлення є робота над складанням оповідань-імпровізацій на задану тему, проведення з учнями бесід-діалогів. Сюжет таких бесід може бути різним: "У магазині", "В автобусі", "На пошті", "У поліклініці".

При деяких формах порушень мовлення в розумово відсталих дітей проявляється у своєрідному розриві між словами та поняттями, що відображають зміст цих слів. Така дитина може, наприклад, правильно повторити слово "стіл" і в той же час на прохання показати, де він стоїть, вказати на стілець або шафу. У таких дітей спостерігається і зниження так званої слухомовної пам'яті. У відповідь на прохання повторити 3-4 слова підряд, вони звичайно відтворюють лише одне-два. Для корекції зорових уявлень і відновлення функції називання предметів дітям із такими порушеннями рекомендуються вправи із змальовування окремих предметів з картинок. Потім змальовані предмети просять намалювати по пам'яті, обов'язково з усіма їхніми істотними відмінними ознаками. Пізніше школяреві пред'являється та ж картинка або сам предмет, щоб зафіксувати його увагу на допущені помилки.

Для відновлення слухомовної пам'яті пропонуються наступні вправи: перед учнем викладається серія предметних картинок, йому дається завдання обрати 2-3-4 предмета. Потім він прослуховує їх назви - серію (2-3-4) слів - і шукає дані зображення предметів в стосі картинок. Часто у вихованців, навіть при відносно легкому ступені мовленнєвих розладів, виявляється порушенням розуміння складних логіко-граматичних оборотів мови: пасивних зворотів, пропозицій, що відображають просторове розташування предмета, (в яких, наприклад, вживаються прийменники - над, під, у, праворуч, ліворуч, знизу). Дітям із такими порушеннями даються завдання з усного опису різному розташованих предметів. Предмети ці можуть бути наочно розташовані

на столі або зображені на малюнку. Приклади таких описів: "ручка, що лежить праворуч від зошита", "птах, що сидить на гілці над шпаківні".

Дітям з порушенням розуміння складних логіко-граматичних оборотів рекомендуються наступні типи завдань:

- Схожі чи різні за змістом такі слова: "сміливий", "хоробрий", "мужній", "дурний", "добрий", "щедрий"; "брати", "хапати"?

- Давайте підберемо до заданих слів слова з протилежним значенням: "новий - старий", "високий - низький", "вузький - широкий".

- Покладіть: ключ праворуч від монети, ножиці ліворуч від ниток; кольоровий праворуч від гумки; ложку ліворуч від чашки.

Для досягнення мети, щодо усунення порушень мовлення основним завданням корекційного навчання є розвиток артикуляційною моторики, мовного дихання, постановка звуку, розвитку фонематичного уявлень і оволодіння навичками звукового аналізу, а потім підготовка до усвідомленого навчання, формування навичок читання і письма, автоматизація навичок читання та розвитку мовлення.

Правильне мовлення розумово відсталих осіб - один з показників готовності дітей даної категорії до навчання в школі, запорука освоєння ними грамоти і читання. Тому розвиток мовлення, що включає вміння чітко вимовляти звуки і розрізняти їх, володіти апаратом артикуляції, правильно побудувати речення, тощо - одне з нагальних проблем, що стоїть перед допоміжною школою, яке вирішиться за умови вмілого використання ефективних принципів корекційної логопедичної роботи - обліку етіології та механізмів мовного порушення, системності та обліку структури мовленнєвого порушення, комплексності, диференційованого підходу, поетапності, врахування індивідуальних особливостей, діяльнісного підходу, формування мовленнєвих навичок дітей, які потребують корекції розумового розвитку в умовах природного мовленнєвого спілкування.

Список використаних джерел

1. Давидова О. Вплив психофізичних відхилень на стан мовленнєвого розвитку дитини //Дефектологія. – 2007. – №11. – С. 49-51.
2. Піроженко Т. Мовлення дитини: Психологія мовленнєвих досягнень дитини. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
3. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови у дітей. – К.: Радянська школа, 1983. – 165 с.
4. Коноваленко С.В., Коноваленко В.В. Індивідуально-підгрупова робота з дітьми із вадами звуковимови. – К.: Знання. 1988. – 122 с.
5. Макарова С. Щоб ротик був слухняний: Логопедичний практикум. – Тернопіль: Мальва ОСО, 2008. – 116 с.

6. Ефименкова Л.Н. Коррекция звуков речи у детей. – М.: Просвещение, 1987. – 199 с.
7. Иваненко С.Ф. Формирование восприятия речи у детей с тяжелыми нарушениями произношения. – М.: Просвещение, 1984. – 144 с.

In the article basic correction work assignments are examined from the removal of violations of broadcasting in retard children, essence and maintenance of effective correction activity in practice of speech therapy work.

Keywords: speech violations, mentally backward children, correction work, articulation, speech therapy influence.

Отримано 30.05. 2011 р.